

اسلامیتدن اؤنجه تۆرک لرین تاریخی

تاریخ تُرکان قبل از اسلام

به زبان تُرکی آذربایجانی
همراه با خلاصه ای به زبان فارسی

آیدین تاریخ (جلد ۱)

یازارلار: کامران گورون، فاروق سومر، قروسه، ...
حاضیرلایانلار: اسماعیل جعفرزاده، سیامک حسینعلی زاده

سومر نشر

۱۳۹۰

عنوان و نام پدیدآور	:	اسلامیتدن اوڭجه تورکلرین تاریخی: به زبان ترکی آذربایجانی همراه با خلاصه ای به زبان فارسی= تاریخ ترکان قبل از اسلام/ یازار کامران گورون، فاروق سومر، قروسه... [و دیگران] ؛ حاضر لایانلار اسماعیل جعفرزاده، سیامک حسینعلی زاده.
مشخصات نشر	:	تویز: سومر نشر، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	:	۴۰۸ ص.
فروست	:	آیدین تاریخ
شابک	:	978-600-91754-0-6
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	ترکان -- تاریخ
موضوع	:	-- آذربایجان -- تاریخ -- پیش از اسلام
شناسه افزوده	:	گورون، کامران
شناسه افزوده	:	حسینعلی زاده، سیامک، مترجم
شناسه افزوده	:	جعفرزاده، اسماعیل، ۱۳۲۷ - مترجم
رده بندی کنگره	:	۱۳۸۹ ۵۲/۲۴DS
رده بندی دیویی	:	۹۵۴/۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۶۵۵۸۰۱۲

نام کتاب : اسلامیتدن اوڭجه تورکلرین تاریخی (تاریخ ترکان قبل از اسلام)
 مؤلف : کامران گورون، فاروق سومر، رنه قروسه،
 برگرداننده : اسماعیل جعفرزاده، سیامک حسینعلی زاده.
 ناشر : سومر نشر
 لیتوگرافی و چاپ : ترسیم
 صحافی : نوبل
 نوبت چاپ : نوبت اول
 تاریخ چاپ : ۱۳۹۰
 تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
 تعداد صفحه : ۴۰۸
 قطع : وزیری
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۷۵۴-۰-۶ (978-600-91754-0-6)
 مرکز پخش : تویز، انتشارات سومر نشر، تلفن تماس: ۰۹۱۴۳۱۱۲۶۸۰
 چاپ : ۹۵۰۰ تومان

بسم الله الرحمن الرحيم

بو كىتاب تارىخ ھاققىدا اولان بىر تھقىقى ايشدير، كىتابا باشلامادان اۇنجه، تارىخ و كىچىمىشلىرىن ھاققىدا، قران كريم دن نىچە آيت، خاطرلاماق يارارلىدير
معنلارين قايناغى: "قران كريم و آفرايىجان توركجه سېله ترجمه سى، مترجم: رسول اسماعيل زاده دوزال"

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولَى الْأَلْبَابِ ...

اۇنلارين ھكايتلرينده عقل صاحىلرى اۆچون، سۆزسوزكى عبرت واردير (يوسف، آيه ۱۱۱).

و كَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرِّسَلِ مَا نُنْثِبُ بِهِ قُودًا كَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَ مَوْعِظُهُ وَ ذِكْرٌ
لِّلْمُؤْمِنِينَ

ويىز يىغمىرلىرىن (كىچىمىشلىرىن)، خىرلىرىدن سىن سۆيله دىگىمىز بوتون بونلارلا سىنىن قلىنىنى محكم-
لندىرىرىك و بونلاردا سىن ھق و مۇمنلر اۆچون بىر اۇيود و عبرت گلىدىر (ھود، آيه ۱۲۰).

لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَ لَا يَسْتَقْدِمُونَ

ھر بىر امت اۆچون بىر اجل واردير، اۇنلارين اجل گلىپ چاتدىغىندا نى بىر ساعت دالى قالارلار ونى ده
قاباغا گىچىرلر. (سوره الاعراف، آيه ۳۴).

وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

اراده اتمىشيك كى، بىر اۆزوندە ضعيف ساخلايتلارلا (مستضعفلر) سىن قوياوب اونلارنى (انسانلارلا) امام
(بىر اۆزونه) وارث اندك (سوره قصص آيه ۲۵)

...إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْيِرُ مَا بَقِيَ حَتَّى يَغْيِرَ مَا بَانَ فَهُمْ...

... بىر قوم اۆز احوالىنى دىشمىنجه آھ اۇنلارين احوالىنى دىشمىز ... (رعد، آيه ۱۱).

تۆركچە بۆلۈمۈن فھرستى (فھرست مطالب بخش تركى):

پىشگفتار

۷

باشلاش

۹

اۋن سۆز، تۆركلرين تاريخىنە گىرىش

۱۰

۱-يىرىنچى بۆلۈم، تۆركلر و تۆرك يۇردو

۲۳

۱-۱-يىر اۆزۈنۈن تاريخى

۲۷

۲-۱-انسائىن تاريخى

۳۵

۳-۱-بۈيۈك گۇچلر و ايلك مدنيتلر

۴۲

۴-۱-تۆركلرين جدلرى و ايلك يۇردلارى

۵۱

تۆرك ايرقى و تۆرك بۇيلارى، ۱-۵-ايرق قارامى

۵۵

۶-۱-ايرقلارين بۆلۈلمىسى

۵۸

۷-۱-آسيا و آوروپادكى ايرقلار

۵۹

۸-۱-تۆركلرين داخل اولدوغو ايرق

۵۹

۹-۱-تۆرك آدى و تۆرك تۈپلۈقلرى

۶۲

۱۰-۱-تۆرك دىلى

۱۰۶

۲-ايكىنچى بۆلۈم- تۆرك بۇيلارى و تۆرك دۇولتلىرى تاريخى، گىرىش

۱۲۲

ان قديم دۇولردن گۇكتۆرك ايمپارا تۇرلۇقلار

۱۳۳

۲-۱-آسيا هوڭ ايمپاراتۇرلۇغو

۱۳۳

يۇنچىلر

۱۵۲

۲-۲-چىن دە تۆرك دۇولتلىرى

۱۵۴

هان بگلىگى (هان كراللىغى)

۱۵۴

يىنى چاۋ بگلىگى (يىنى چاۋ كراللىغى)

۱۵۶

چاۋ بگلىگى نىن يىخىلماسىندان سۇنرا قۇرۇلان تۆرك دۇولتلىرى

۱۵۸

الف-اسكى يىن بگلىگى (اسكى يىن كراللىغى)

۱۵۸

ب-يىنى يىن بگلىگى (يىنى يىن كراللىغى)

۱۶۰

پ-غربى يىن دۇولتى

۱۶۰

ت-غربى تس'ين دۇولتى

۱۶۰

ث-يىنى لئانگ دۇولتى

۱۶۱

ج-قۇزۇ لئانگ دۇولتى و گۇتۇ لئانگ دۇولتى

۱۶۱

چ-هوڭ هيا بگلىگى (كراللىغى)

۱۶۲

۲-۳-تۆرك تۇپا دۇولتى

۱۶۳

غربى آسيا و آوروپا تۆركلىرى

۱۷۳

- ۱۷۳ ۲-۴-ايسكىلر (ساكالار) - ماساگىتلر
- ۱۸۲ ۲-۵-غرب هوئلارى
- ۱۹۵ ۲-۶-اغتاليت (آغھون) دۇولتى
- ۱۷۳ ۲-۷-سابار دۇولتى
- ۲۰۲ ۲-۸-گۇكتۆرك ايمپاراتورلۇغو(يىرىنجى گۇيتورك)
- ۲۰۲ آ-ايمپاراتورلۇغون دۇغوشو
- ۲۲۱ ب-شرقى گۇكتورك دۇولتى
- ۲۱۵ ج-غربى گۇكتورك دۇولتى
- ۲۲۵ د-شرقى گۇكتورك توركلىرىن جانلانيشى (ايكىنجى گۇيتورك)
- ۲۴۱ ۲-۹-تۆركىشلر
- ۲۴۹ ۲-۱۰-اۇيغورلار
- ۲۶۶ كانجو اۇيغور دۇولتى
- ۲۶۵ شىرقى تۆركىستان اۇيغور دۇولتى
- ۲۷۰ ۲-۱۱-قارلۇقلار
- ۲۷۴ ۲-۱۲-قىرقىزلار
- ۲۷۷ ۲-۱۳-شاتو (چۇل) تۆركلىرى
- ۲۸۳ قاراخىتايلار (كىتان، كىتاي، خىتاي)
- ۲۸۶ ۲-۱۴-اۇغوزلار
- ۳۱۹ غربى آسيا و آلدۇيادا اولان توركىلر، ۲-۱۵-آوارلار
- ۳۳۷ ۲-۱۶-خزرلر
- ۳۳۸ ۲-۱۷-بۇلغارلار
- ۳۴۵ ۲-۱۸-پىنچەنكلر و اوزلار
- ۳۵۹ ۲-۱۹-قىپچاقلار (كومانلار)
- ۳۷۴ ضميمه ۱: سومرلر و آخربايجاندا اولان ايزلرى
- ۳۷۷ ضميمه ۲: اۇغوزلار و آخربايجاندا اولان ايزلرى
- ۳۸۷ قابىناقلار
- ۳۸۹ خاص آدلار فھرستى (اۆزل آدلار ديزىنى)
- فھرست بخش فارسى (فارسجا مطالين ديزىنى)**
- ۳۹۲ تارىخ تۇركان قبل از اسلام به زبان فارسى
- ۳۹۲ ۱-تركها و موطن آنها
- ۳۹۵ ۲-طوايف و دول ترك
- ۴۰۴ سۆزلوك (لغتنامه)

[پیشگفتار]

[کتاب حاضر یکی از کتابهایی است که من مکرراً در مورد تاریخ ترکان خوانده بودم و درصدد بودم که این مطالب را به نحوی به علاقه‌مندان تاریخ تقدیم نمایم، این کتاب را سطر به سطر از حروف لاتین ترکی استانبولی به الفبای ترکی عربی تبدیل کرده و در مواردی عملاً کار ترجمه را انجام دادم، هدف از تمامی این تلاشها این بود که مطالب با وضوح کاملتری به خوانندگانی که در سطح متوسط آشنایی با زبان ترکی و علم تاریخ قرار دارند ارائه گردد، همچنین خلاصه‌ای از آثرا به زبان فارسی تهیه و ضمیمه نمودم تا برای کسانی که با زبان ترکی آشنایی نداشته و یا توانایی کامل خواندن متون به زبان ترکی را ندارند به عنوان راهنمای کلی مورد استفاده قرار گیرد، و در عین حال پس از تکمیل شدن آن و به توصیه دوستان، کتاب به دوست آگاه و کارشناس زبان ترکی آذربایجانی ارائه گردیده و ایشان زحمت زیادی را متقبل شده و جملات ثقیل کتاب را به زبان سلیس ترکی آذربایجانی برگرداندند، البته باید اشاره نمود در این کتاب، کلمات زیادی وجود دارد که دارای تلفظ چینی و یا اروپایی بوده و به علت اینکه اسامی مکان و شخص محسوب میشوند جهت حفظ امانتداری عیناً در متن آورده شده است.

در ارتباط با مطالب کتاب نکته‌ای که اشاره به آن ضروری مینماید اینست که در وهله اول ممکن است چنین تصویری ایجاد شود این کتاب بیشتر مربوط به حکومتها و اقوامی هستند که در آسیای شرقی و میانه وجود داشتند و دلیل زیادی برای شناخت آنها در ارتباط با وضعیت کشورمان بویژه برای عموم خوانندگان وجود ندارد ولی موضوع درست در جهت مقابل گفته فوق می‌باشد چونکه تاریخ اقوام ترک آسیای شرقی و آسیای میانه و تاریخ خاورمیانه و عموماً تاریخ ایران و بالاخص تاریخ آذربایجان چنان باهم عجین شده‌اند که مطالعه جداگانه آنها غیرممکن است، اقوامی که در تشکیل امپراتوری‌های آسیا و امپراتوری گوک-ترکها (ترکان آسمانی، توکیوها)، حکومت‌های خزر، بلغار، اویغور نقش داشتند همانهایی هستند که حکومت‌های بزرگ غزنویان، سامانیان، سلجوقیان، ایلخانیان، افشار، صفوی و غیره را تشکیل دادند، بدون شناخت حکومت‌های آسیای میانه و آسیای شرقی، شناخت تاریخ خاورمیانه که تنها غیرممکن است بلکه نادیده گرفتن این تاریخ در واقع اهمیت ندادن به اقوامی است که در حال حاضر در این منطقه حضور داشته و هم‌ریشه و هم‌نسل با این اقوام بوده و خصوصیتها و فرهنگ آنها را با خود دارند.

به عبارت دیگر بیان این نکته لازم است که تاریخ کشورهای مثل ایران، ترکیه، افغانستان، هند، مصر و سوریه عموماً در کل تاریخ قبل و بعد اسلام و بویژه در دوره اسلامی بدون در نظر گرفتن اقوام و طوایف ترک ممکن نیست، در کشورهای مثل ایران و ممالک همجوار در ۱۴۰۰ سال گذشته حتی یکسال خاص را نمیتوان یافت که در آن تاریخ، ترکان در صحنه حضور مستقیم نداشته باشند، البته هستند کسانی مثل مورخین تربیت یافته حکومت پهلوی و دنباله روان فرهنگ‌های فراماسونری غرب که هدفشان انکار تاریخ و موجودیت ترکان این مرزبوم می‌باشد ولی اینها همان راهی را می‌روند که حکومت منحوس و غیر مردمی

پهلوی رفت، و باز هستند کسانی که چند دهه‌ی خاص تاریخ هخامنش و یزدگرد و اردشیر را با تصورات واهی و با القاب ساخته و پرداخته بزرگ کرده ولی هزاران سال تاریخ مستند این مملکت را در زیر گرد و غبار رها می‌ازند، ولی دیگر دوران نکرویه‌های آنچنانی، سپری شده و مسلماً تجزیه تحلیل درست‌تر تاریخ گذشتگان واهی روستر برای دوران کنونی و آیندگان باز میکند و موجب خواهد شد که مردم با دیدی بازتر و در کنار هم زندگی بهتری را پی‌ریزی بکنند.

موضوع دیگری که ذکر آن مفید به نظر میرسد اینست تاریخ ترکان در دوران بعد از اسلام در کل آسیا چنان بهم بافته شده که مطالعه آنها بطور جداگانه غیر ممکن است و معمولاً تاریخ نگاران نیز اینگونه تاریخ ها را در ارتباط با همدیگر مینویسند و در مواردی که هدف نوشتن تاریخ شهر و یا کشور بخصوص میباشد عموماً کلیاتی از تاریخ عمومی مثلاً سلجوقیان ارائه داده و به تاریخ ویژه‌ای که هدف کتاب است میردازند ولی وقتی به تاریخ دوران قبل از اسلام پرداخته میشود تاریخ ترکان دارای دو بخش خاص میگردد و بعلمت وجود فواصل مکانی و زمانی و با در نظر گرفتن تکنیکهای انتقال آن دوران عملاً اقوام ترک دارای تاریخ تقریباً جداگانه‌ای گردیده‌اند به این سبب به این نکته اشاره میشود در واقع مطالب این کتاب مرتبط به تاریخ ترکانی است که در میانه و شرق آسیا زندگی میکردند و مسلماً کتاب و مجلد دیگری لازم است تا تاریخ اقوام ترک و التتصافی زبان خاورمیانه مثل سومریان، ایلامی‌ها، اورارتو، ماد، ماننا، میتانی‌ها، پارتها، آتروپاتن، آلیان، و... را تشریح نماید، خوشبختانه در این زمینه نیز مطالب ارزنده‌ای در سالهای اخیر ارائه گردیده است و در این رابطه و جهت اطلاع از حوادث و تاریخ اقوام التتصافی زبان منطقه آذربایجان، بین النهرین و جنوب غرب ایران کتاب "تاریخ قدیم ترکان ایران" نوشته پرفسور زهتابی مطالب تحقیقی مدوئی را در خود جای داده‌است و میتوان گفت کتاب حاضر و کتاب فوق‌الذکر در این ارتباط مکمل یکدیگر میباشند، هر چند در این کتاب بطور گذرا ارتباط آنها مورد بحث قرار گرفته است ولی امید است در آینده کتابهای تاریخ کاملتری بویژه در ارتباط با تاریخ متقابل ترکان غرب و شرق آسیا و نحوه ارتباط آنها تهیه گردد.

برای اینکه درک بهتری از چگونگی رابطه متقابل اقوام قدیمی و وضعیت موجود در منطقه آذربایجان بدست آید، در انتهای کتاب در دو ضمیمه به آثار بجامانده از سومریان و اقوام اوغوز در منطقه و تاثیر آنها در اسامی شهرها و روستاهای آذربایجان اشاره شده است، امید است این مطالب مورد استفاده خوانندگان قرار گرفته و راهی را برای تحقیقات بیشتر در این زمینه باز کند.

قید میگردد در هر جایی از کتاب مطالبی که از طرف بنده اضافه شده در داخل کروشه قرار داده شده است تا از مطالب آقای کامران گورون تشخیص داده شود،

در اینجا لازم است از آقای بهروز ایمانی که مقدمه کتاب را بدقت خوانده و راهنمایی‌ها و توصیه‌های لازم را جهت تصحیح کل کتاب ارائه نمودند تشکر کنم.

باشلانچى

يىلدىن بېرى كېمى، ايگى مسئلە بوتونلوكلە ھەلە كەشفا ولمايىدۇر: جىغرافىيە، قىتلىار، تارىخىدە توركلەر. "آلبىرت سورل".

ھەر مىلتىن مىلىنى ئىشكىل وئىن اساسلاردان بىرى دە او مىلتىن تارىخى دىر. اۆز تارىخىنى، گىچىشىنى سى و ھويىنى يىلمەين مىلت طېيىي اولاراق اۆزگەلرەين تارىخىنە، ھويىنە جىرائىلىق و حىرت گۆزويىلە باخىب، اۆزىنى اولاردا بىزىمەيە و اولاردان تىلىد ائىمەيە چالشاچاقدير. بىلە بىر مىلت يادلاردا كوروشمەيى و قوللوق ائىمەيى اۆزىنە بۇيوك شرف ساياچاقدير. مىقلىد مىلتىن اقتصادى و كولتورل يوخسوللۇغو طېيىيى بىر قانۇن اولاراق او مىلتىن ساغلام دوشونجەدن يوخسول اولدوغونون نىجەسىدۇر. تارىخىندىن و ايدىلرلىرىدىن خىر سىز اولان مىلت اۆزگە مىلتلرەين افسانەلرەينە بىر آلان قوندارما قەرىمانلاردا حسرت گۆزويىلە باخاچاقدير. اۆز مىلىتىدىن اوزاق اولان مىلت، مىلتلر آراسى معنوى آلىش- وئرىشە قىزىلىنى، تىكەيەلە دىشىدىرىپ و فرقىندە اولماغىنا گۆرە بىر معاملەدن قازانچىلى چىقىدىنى سالاچاقدير. تارىخىنى يىلمەين مىلتىن بۇيوكلىرى اۆزگە مىلتىن تارىخىنى اۆيەچك، شاعرلىرى- نىن شەرلىرىنى سۆيەلەيەچك و اوشاقلىرىنى دا اولار كېمى يىتىشىدىرمەيە جەد ائىدەچكدير. تارىخىندىن اوزاق مىلتىن گىچىلىرى اۆزگە مىلتلرەين گىچىلىرىنى اويغون اولمايان داوانمالارنى تىلىد ائىدەپ و يىلمەين بىر قوزو حدىنە ائە- چكيدىلر. بو سۆزلرەين اۆزەيى اولاراق بۇيوك تارىخچىلردىن بىرى بو حاقددا گۆزل سۆيەلەيىر: "اۆز تارىخىنى ئىيىلن مىلتىن اوشاقلىرى قوجالار كېمى؛ اۆز تارىخىنى يىلمەين مىلتىن قوجالارى ايسە اوشاقلار كېمى دوشونر". مىلتلرەين اۆزلىرىدىن اوزاقلاشدىرما سياستلىرى استىمارى دولتلىرىن موقتى نىقەتىنە سەبب اولمالارى مباحىيە گىرگەين بىر موضوعدۇر. بو آرادا مع الاسف اۆلكە مىزدە شاھ زامانىدا انگلىس و صھيونىستلرەين امىرى ايلە مىلكىتىمىزەين تارىخىنى ايلە تام ترسىنە يازىلدى. ايراندا ياشايب بو تورپاقلار اوچون ھەر بىر شىئىندىن گىچىن انسانلارەين وارلىقى دانىلدى و تارىخلىرى تىقيرلر و آلچالتمالارلا دولو اولدو. باشقا مىلتلرەين حقى تاپدالانپ و حاقلارىندا اوتانچ وئرىچى چوكلار و تىقيرلر حياتا گىچىرىلدى.

بو غىرى انسانى عمللر شاھ رىمىنە قارشى عكس العمللرە سەبب اولاراق نىھايىت تىقير اولونموش مىلتلر طرفىندىن اعتراضلار و عصيانلار باعث اولوب و رىمىن آرخاسىندا بوتون استىمارى گىچىلرەين اولماسىنا رغماً بو حاقلى حرىكلر دىكتاتور و شوونىستى حاكىمىتىن چۆكمە سەبب اولدو.

انقلابدان سونرا توركلرەين تارىخى حاقيقىندا كىتابلار باسىلدى و بو گوندە بىر كىتابلارەين چىخامسى دوام ائىدۇر. الەمىزدە اولان بو كىتاب ايراندا ياشايان توركلردىن اولدوقچا آز بىت ائىمىشىدۇر، اما باشقا اۆلكە و بۆلگە- لردە ياشايان توركلرەين حاقيقىندا بىر چوخ طرفىز معلومات اوخوجولارەين اختىارىندا قويموشدۇر. بو كىتاب، اۆز تارىخىنى اۆيىتمەيە ھوسلى انسانلارەيمىزەين عطشىنى سۆندۈرۈپىلن قىدر غنىيدۇر. سەھولرىمىزى يىلدىرەن اوخوجولارەيمىز اۇنچە دن تشكورلرىمىزى يىلدىرىرىك.

سىامىك حىسەنەلى زادە (ارگىن افشار).

[اۋن سۆز، تورک‌لرین تاریخینه گئیریش]

[اسلامیتدن اۋنجه تورک‌لرین تاریخی" آدیندا اولان بو کتاب، محقق و مورخ "کامران گۆرون"ون کتابیندان کۆچورمه ساییلیر، کتابین آدی بئله دیر، "türkler ve türk devletleri tarihi, kamuran gürün, 1ci cilt, 1981, karacan yayınları", یئری گلمیشکن کتابداکی بعضی آغیر معنالی سۆزلری، آذربایجان تورکجه سینه چئویرمگی ده مفید گۆردوم، بعضا چتین مطالبه راست گلدیگیمده اۇنلارین ایضاحی اۆچون آیری تاریخچیلردن بیر سیرا مطلبلر یازماغی لازم ییلدیم بو تاریخچیلردن فاروق سومر، زهتابی و رسته قروسه، یه اشاره اتمک اۇلار، یشنه ده آراسیرا اۆزومدنده بعضی آچیقلامالاری گتیریشم، بو مطالبی آیرماق اۆچون اۇنلاری کروشه ایچینده قویوشام. کتاب گنچن ایل (گونش ۱۳۸۸) چاپا حاضر اولارکن بو ایشده صاحب نظر دوستلار کتابی بیر داها گۆزدن گنچیرمیی و چتین اینگیلیزجه و استانبول تورکجه سینده اولان کلمه و جمله‌لری سلیس آذربایجان دیلینه چئویرمیی توصیه ائتدیلر، آذربایجان دیل دوکتوراسینین اۇیرنجی سی اولان جناب سیامک حسینعلی زاده بونون اۆچون زحمت چکەرک منه بۇ یوک منت قویدولار، بئله لیکله اونا تشکری ائدیرم.

بو کتابین اصلی و کۆچورمه بۆلومونه باشلامان، تورک‌لرین تاریخی حاققیندا نچه نکتهاشاره اولونمالیدیر. -اۇنملی بیر مقاما توخونماق لازمدیر کی اسلامیتدن اۋنجه کی تورک تاریخی ایکی آتا بۆلومده ارانه اولونمالیدیر، بیر بۆلومو اورتا و شرقی آسیا تورک‌لرینین تاریخیدیر و "اسلامیتدن اۋنجه تورک‌لرین تاریخی" ادلی کتاب، بو موضوعا اختصاصی تاپیدیر، بونون یانیندا اسلامدان اۋنجه کی ایکینجی بۆلوم، اورتادوغو (بین‌النهرین، آذربایجان و آنادولو) تورک‌لرینه و التصاقی دیللی قوملار حاققیندا اولمالیدیر، خوشبخت لیکله هر ایکی بۆلومده ده اولیه قایناقلار واردیر، ایکینجی بۆلوم حاققیندا "ایران تورک‌لرینین اسکی تاریخی" کتابی نی گۆسترمک اولار، یئری واردیر اسلامیتدن اۋنجه کی دؤورلرده بو ایکی بۆلگه ده اوز وئرن حادثه‌لری بو ایکی قایناقدان اوخویاراق آرالاریندا باغلانتی قورسونلار، اؤمود ائدیرم آذربایجان مورخلری بو کتابی اساس آلاراق، شرقی و غربی آسیانین تاریخینی بیر بیرلله باغلی حالدا یازاراق، آسیا تاریخینین ان اۇنملی بۆلوملریندن اولان قیسمنی یازیب و اوخویوجولارا تقدیم ائتسینلر.

-عمومیتله آذربایجان تاریخچی لیگی حاققیندا و مخصوصا ایران تورک‌لرینین تاریخینین یازیلیشی حاقدا اۇنملی بیر نکتیه اشاره اتمک لازمدیر، ظنیمجه آذربایجاندا تاریخچیلیک (تاریخ نگارلیق)، ایکی مشخص و بللی دؤنمه آیریلایلیر، "ایران تورک‌لرینین اسکی تاریخی" نین یازیلیشیندان قاباق